

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
EFFECTUADA AL PASSEIG DE MONTJUÏC, 67-83.
(BARCELONA, BARCELONÈS).

Codi MUHCB: 067/07

Dates de la intervenció: 21 – 31 de maig de 2007

Laura Arias del Real

Barcelona, desembre de 2009

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA	3
2. SITUACIÓ DEL JACIMENT	4
3. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I INTERVENCIONS ANTERIORS	5
4. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ	10
5. METODOLOGIA	11
6. DESCRIPCIÓ DEL TREBALLS REALIZATS	12
7. CONCLUSIONS	13
8. BIBLIOGRAFIA	14
ANNEXES	
REPERTORI ESTRATIGRÀFIC	16
DOCUMENTACIÓ GRÀFICA	
- Documentació fotogràfica	17
- Documentació planimètrica	23

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Passeig de Montjuïc, 67-83
UBICACIÓ	Barri de El Poble Sec. Districte Sants-Montjuïc, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431541 Y: 4582323 Z: 24'43m s. n. m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Seguiment i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	14 a 16 de maig del 2007.
PROMOTOR	FECSA-ENDESA.
EQUIP TÈCNIC	Direcció i dibuix: Laura Arias del Real.

1. INTRODUCCIÓ

Amb motiu de les obres de canalització per tal de fer una estesa de cable per la companyia FECSA-ENDESA al passeig de Montjuïc, 67-83 de la ciutat de Barcelona, i donat que aquest indret s'inclou en una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric, es van trobar més que fonamentades les precisions sobre la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament com a seguiment de la intervenció urbanística.

La realització del Projecte va ser coordinada pel Museu d'Història de la Ciutat, de l'Ajuntament de Barcelona, essent Laura Arias del Real, de l'empresa Àtics, S.L., l'encarregada de la direcció tècnica.

Aquesta actuació urbanística es va dur a terme entre els dies 14 i 16 de maig de l'any 2007 .

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola (que culmina a 512 m. al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el BESÒS. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius BESÒS-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

L'altra unitat de relleu inclosa en el terme municipal de Barcelona és una part del delta del riu Llobregat, la més propera al mar, la Marina. La composició

geològica d'aquests terrenys és de dipòsits sorrencs del Quaternari Recent, i és en aquesta zona on es va a portar a terme la intervenció a la que correspon aquesta memòria.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees organitzades en districtes. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, on la ciutat restà reclosa fins a la desaparició de les muralles durant el segle XIX. Aquest espai inclou, d'una banda, un nucli central anomenat barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana i, de l'altra, un seguit de ravalers situats al seu voltant que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIV. Al nord de la ciutat antiga s'estén l'Eixample, una àmplia zona quadriculada planificada a la segona meitat del segle XIX, segons el pla d'Ildefons Cerdà, un cop s'havien enderrocat les muralles que encerclaven la ciutat i que oprimia el seu desenvolupament.

Aquesta intervenció arqueològica ha estat efectuada al districte de Sants-Montjuïc, aquest és el més extens de Barcelona, amb una superfície de 2090 hs., que representa gairebé la quarta part del terme municipal. Els límits de Sants-Montjuïc són els termes municipals de l'Hospitalet de Llobregat i el Prat de Llobregat; l'avinguda de Madrid i el carrer de Berlín que fan frontera amb el districte de Les Corts; els carrers de Numància, de Tarragona, l'avinguda d'en Josep Tarradellas i el Paral·lel, que marquen la separació amb els districtes de l'Eixample i Ciutat Vella, i el mar.

La present intervenció s'ha dut a terme, concretament, al passeig de Montjuïc, 67-83, a la cara de llevant de la muntanya de Montjuïc, al barri del Poble Sec.

3. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I INTERVENCIONS ANTERIORS

El barri de Sant-Montjuïc, es situa a les faldes de la muntanya de Montjuïc. El Montjuïc, de 173 metres d'altitud, ha estat sempre unida a la història de Barcelona, ja des dels seus orígens, ja que el seu emplaçament estratègic, amb el domini visual del Pla de Barcelona i la Serralada Prelitoral, determinà sens dubte la fundació de la ciutat: al peu de la muntanya es troba el mar, una de les seves vessants dóna al Llobregat –important via de comunicació amb l'interior- i l'altra, al pla on va créixer la ciutat.

Els descobriments arqueològics dirigits pel Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat els darrers anys han aportat noves i significatives dades que permeten establir una cronologia de l'ocupació humana de la muntanya de Montjuïc.

A trets generals, podem dir que l'ocupació humana en la muntanya de Montjuïc es remunta a la prehistòria, amb la presència d'estris, fets de jaspi de Montjuïc, localitzats en **jaciments prehistòrics** del Barcelonès i el Baix Llobregat, però mai no s'havia localitzat el centre productor a la muntanya. Les obres motivades pels Jocs Olímpics de l'any 1992 van propiciar una campanya de prospecció a la muntanya de Montjuïc, que va permetre localitzar, al peu del castell de Montjuïc, abundant indústria lítica.

Una de les troballes més interessants de la muntanya de Montjuïc és la sitja localitzada i excavada, l'any 1989, en una intervenció d'urgència, al carrer d'Anníbal en la confluència amb el carrer de Margarit, a la zona de contacte entre Montjuïc i el Poble Sec. El material moble recuperat donaria una cronologia del **bronze final** (900 aC) a aquesta estructura.

Les primeres troballes d'**època ibèrica** es van localitzar a l'altre costat de la muntanya de Montjuïc, al vessant sud-oest del turó, entre el castell i el cementiri, concretament a la confluència dels camins del Molí Antic i de la Font de la Mamella. Però les restes arqueològiques d'època ibèrica més destacades van ser localitzades al sector on es trobava l'anomenat pont de l'Esparver, per on passava la Via de Magòria i que actualment és l'avinguda dels Ferrocarrils Catalans, molt a prop del centre cívic La Bàscula.

Amb motiu de les obres per a l'Exposició Universal de l'any 1929, a la

zona de Vista Alegre propera a l'estadi, es van descobrir uns murs de pedra i morter, a més de diverses sitges, pertanyents a un petit nucli rural. El material recuperat datava el conjunt del segle II aC. Als voltants de l'actual fira es van localitzar restes d'**època romana**. Al mateix any, amb motiu de la construcció de l'estadi, es van localitzar una sèrie fosses farcides amb materials de rebuig procedents d'un forn. Sobre d'aquest conjunt es va localitzar un dipòsit fet amb la tècnica de l'*opus signinum*.

L'any 1974, amb motiu dels rebaixos per a la construcció del Museu Etnològic, es va documentar i excavar un enterrament en *tegula* de doble vessant, de cronologia baix imperial.

L'any 1984, les obres d'ampliació del cementiri del Sud-Oest, a la part alta del vessant que mira al Fossar de la Pedrera, es van documentar i excavar una sèrie d'estructures d'època republicana tardana, que semblaren restes d'un petit nucli rural. El mateix any va ser descoberta una altra vil·la, de la mateixa cronologia que l'anterior, situada molt a prop de l'edifici de la Campana a la zona de Magòria, a l'antiga línia de mar. Restaven els fonaments de les termes i altres dependències. S'hi van trobar una gran quantitat de fragments d'àmfores.

Fou amb motiu de les obres dels Jocs Olímpics quan es va realitzar una intervenció arqueològica l'any 1989 que va permetre descobrir l'existència d'una de les pedreres romanes, l'única coneguda a Barcelona, localitzada entre el carrer de Negrell i la nova avinguda dels Ferrocarrils Catalans.

La primera referència d'ocupació a Montjuïc durant l'**època medieval** data de l'any 878, moment en el que es redacten una sèrie de documents sobre una donació d'un terreny de Montjuïc realitzada per una tal Casta, a la Seu de Barcelona. Documents de l'any 970 assenyalen l'existència d'un nucli de cases amb torres, a la zona avui coneguda com la Marina de Sants, propietat de famílies de l'elit barcelonina, inclosos els vescomtes de Barcelona, senyors feudals del Castell de Port. Prop del Castell de Port es va construir la capella de la Mare de Déu de Port, de la qual es tenen les primeres notícies documentades l'any 1031.

Existeixen notícies d'una talaia, el 1073, que no estava destinada a servir de far sinó més aviat per prevenir l'arribada dels enemics per mar, aquesta torre s'anomenava torre del Farell. En iniciar-se el segle XVII sembla que la torre era ja una construcció remarcable.

Cap al segle XII els comtes de Barcelona van construir un castell vora el port antic, que donava al que es coneixerà posteriorment com Can Tunis. Les ruïnes del castell es van conservar fins als primers anys trenta dels segle XX.

També es coneix una necròpolis jueva d'època medieval. La primera intervenció arqueològica que es va dur a terme a la necròpolis jueva es va realitzar l'any 1893. Posteriorment, la destrucció d'un gran nombre de tombes del cementiri, l'any 1945 a conseqüència de les obres de construcció dels pavellons del "Tiro del Pichón", van propiciar una campanya d'excavació entre els mesos d'octubre de 1945 i d'abril de 1946 duta a terme pel Instituto Municipal de Historia. Aquesta intervenció va permetre documentar un nombre total de 171 enterraments, alguns d'ells amb el seu corresponent aixovar. La darrera actuació arqueològica, efectuada l'any 2001 va permetre constatar que els límits de la necròpolis s'estenien a tots dos costats del camí que conduïa al Castell de Montjuïc, i que es correspon amb l'actual Carretera del Castell. A més, es va poder documentar l'existència d'un segon nivell de sepultures concentrades al sector oriental de la necròpolis.

Tot va canviar radicalment, en **època moderna** quan es va decidir que al cim de la muntanya de Montjuïc hi hagués una fortificació militar que vigilés la ciutat, estesa als seus peus. Hi ha notícia d'una primera fortificació, construïda cap a 1640, durant la Guerra del Segadors. L'actual castell, però, és obra de Juan Martín Cermeño, i fou finalitzada la seva construcció l'any 1751.

Un altre moment, ja en **època contemporània**, de la història més recent i més negra de la ciutat també queda palès en la zona a estudiar. Es tracta dels bombardejos sistemàtics que patí Barcelona durant la Guerra Civil, els quals van fer que la ciutadania assumís la seva pròpia defensa, arribant a construir 1400 refugis minant el subsòl de la ciutat, 288 del quals foren construïts al territori que forma l'actual districte de Sants-Montjuïc.

Ara bé, no tot foren esdeveniments negatius, cal tenir present també els fets excepcionals produïts al districte i que van propiciar la construcció del primer parc, el 1908, i més tard l'Exposició Internacional de 1929 i finalment, bona part de les instal·lacions necessàries pels Jocs Olímpics de 1992.

4. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Arran de les obres efectuades per l'empresa ESPELSA, per tal de fer una estesa elèctrica al Parc de neteja de la zona sud al futur Parc de la Primavera de la ciutat de Barcelona, es va creure necessari fer un seguiment arqueològic amb l'objectiu de documentar les possibles restes arqueològiques que es poguessin conservar. Així doncs, l'objectiu principal de l'actuació consistia en identificar qualsevol vestigi arqueològic existent a l'indret on s'havia de dur a terme l'actuació ja que:

1. La muntanya de Montjuïc ha estat ocupada des d'època prehistòrica, (taller de jaspi epipaleolític de la zona del Morrot i una sitja de l'època del Bronze final al carrer d'Anníbal), aquesta ocupació i ús va continuar en època protohistòrica (zona alta de la muntanya) i romana.
2. De l'any 1073 són les primeres referències documentals d'una torre al capdamunt de la muntanya de Montjuïc.
3. A partir del 1640, i després de successives reparacions, la torre esdevé un fort militar, depenent del Consell Municipal. Ampliat amb tres baluards a partir de 1694, la fortalesa fou parcialment destruïda durant la Guerra de Successió. El 1751 es va encarregar una nova fortalesa seguint els models militars de l'època.

5. METODOLOGIA

La metodologia arqueològica aplicada ha estat la basada en el mètode de registre utilitzat per E.C. Harris (1979) i per A. Carandini (1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen, realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d'"Unitat Estratigràfica" (U.E.) que individualitza els uns del altres. Cada U.E es registra en una fitxa on s'indica la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, i la posició física respecte a les altres unitats estratigràfiques amb les que es relaciona.

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic; compost per la planimetria, amb plantes i seccions que ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una sincrònica de les troballes; la documentació fotogràfica dels treballs realitzats i la recollida de material arqueològic deixant constància del seu lloc de procedència mitjançant el codi del jaciment –amb l'any- i la unitat estratigràfica a què pertany el material. A continuació, les peces preferents es dibuixen i reben un número per a què quedin individualitzades.

6. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

El dia 14 de maig de 2007 van començar les tasques d'instal·lació d'una nova escomesa elèctrica al Parc de neteja de la zona sud al futur Parc de la Primavera al passeig de Montjuïc. Va començar una brigada de la companyia ACP, composta per quatre homes i una màquina retroexcavadora.

La rasa hauria de tenir unes mides totals de 93 metres de llargària, però tan sols es va fer el seguiment de 50m donat que ja hi havia cables instal·lats en una part del projecte. L'amplada de la rasa era de 0'50 metres i la fondària màxima de 0'80m, i transcorria paral·lela a la línia de façana actual del parc de neteja al passeig de Montjuïc, 67-83.

El sistema de treball emprat va ser el de treure la terra amb una màquina retroexcavadora. En aquesta vorera no hi havia paviment, ja que hauria sigut tret durant les obres de construcció del edifici, així doncs l'estrat superior era el sòl d'argiles vermelles on estaven arrelats els arbres del passeig.

Part del traçat estava afectat per diferents serveis.

Aquests 93 metres de rasa es van obrir i immediatament es va col·locar el cable.

Pel que respecta a l'estratigrafia, hem pogut documentar dos únics estrats, la **U.E. 100**, argiles vermelles amb nòduls calcaris i arrels de l'arbrat, de consistència forta i sense restes arqueològiques, que interpretem com un sòl format a partir de les argiles quaternàries i matèria orgànica de la vegetació. El segon nivell, **U.E. 101**, és un estrat geològic, i es tracta d'una capa de tortorà o crosta calcària, de color blanc i de gran duresa, especialment en la part superior. Era visible una fondària en la meitat oriental de la rasa de uns 3-5 cm i en la meitat occidental fins de 30cm (cotes 23'73-23'68 i 23'43 m.s.n.m.).

No es va documentar cap estructura o material arqueològic en cap dels dos estrats documentats.

7. CONCLUSIONS

A les obres d'ampliació de la xarxa elèctrica del nou parc de neteja del passeig de Montjuïc, 67-83, realitzades entre els dies 14 i 16 de maig de 2007, es va realitzar una intervenció arqueològica preventiva donat que l'indret s'inclou en una Zona d' Expectativa Arqueològica, d'acord amb la normativa municipal i general en matèria patrimonial.

Aquestes obres van ser realitzades per FECSA-ENDESA amb la participació d'ÀTICS,S.L., es va fer una rasa de 50m de llargària en la vorera sud del passeig per col·locar una línia elèctrica de M.T.

La rasa, amb una amplada de 0'50 m. i una fondària de 0'80m., seguia la línia de façana del nou edifici i tallava un estrat interpretat com un sòl i una capa de terreny natural.

L'actual intervenció estava dirigida a l'avaluació arqueològica del terreny, donat que en aquesta zona són nombroses i importants les troballes. El resultat un cop realitzat el control de la rasa ha estat negatiu, ja que no es va localitzar cap estrat, material o estructura d'interès arqueològic. Així doncs, caldrà esperar futures intervencions que aportin noves dades per poder avançar en la història d'aquest barri i de la ciutat.

8. BIBLIOGRAFIA

CARANDINI, A. (1997): Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica. Ed. Crítica, Barcelona.

CEBRIÀ, A., GRANADOS, O., MIRÓ, C., PUIG, F. i ROVIRA, C. (1993): Montjuïc: poblats, pedreres i foros, Diputació de Barcelona.

FERNÁNDEZ FRANCA, Pilar (2005): Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Tapioles, 65-73/Anníbal, 2a-2b. Barcelona. (Codi MHCB: 115/04). Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana del M.H.C.B. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

GRANADOS, Oriol (1991): "Estructura urbana de la ciutat romana", a Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.

HARRIS, E. C. (1990): Principios de estratigrafía arqueológica. Ed. Crítica, Barcelona.

HERNÁNDEZ, Francesc Xavier; VALLÈS, Cristina (1994): Pagesos i menestrals. La vida al Districte abans de la industrialització. Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc. Barcelona.

MIRÓ, Carme (1998): "El passat antic de la muntanya de Montjuïc", a Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.

PIQUER, Esperança (1998): "Antecedents històrics de Sants", a Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.

RIERA i MORA, S.; PALET i MARTÍNEZ, J. M. (1993): "Evolució del sector de

Montjuïc-el Port entre l'època romana i altmedieval (III-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge", a III Congrés d'història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història. (Barcelona 20-22 d'octubre de 1993). Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

SÁNCHEZ, Alicia; POMÉS, María (2001): Historia de Barcelona. De los orígenes a la actualidad. Ed. Optima, Barcelona.

TRÓCOLI, Isabel G. i SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): Harris Matrix. Sistemas de registre en Arqueologia (2 vols.). Pagès Editors, Lleida.

ANNEXES

REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE :100	
Intervenció: Passeig de Montjuïc; 67-83.CODI MHCB: 067/07.		Fase:	Cronologia: s. XX-XXI.	
DEFINICIÓ :	Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :	Argiles vermelles amb nòduls calcaris i materia orgànica, es tracta del sòl amb les arrels de l'arbrat del passeig. Té una potència d' entre 0'70- 0'75m, cota inicial 24'43; cota final 23'73-23'68 m. s.n.m..			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	101	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 102	
Intervenció: Passeig de Montjuïc; 67-83.CODI MHCB: 067/07.		Fase:	Cronologia: Quaternari	
DEFINICIÓ :	Nivell geològic.			
DESCRIPCIÓ :	Crosta calcària, ttorrà. Té una potència desconeguda, tan sols és visible parcialment, cota inicial 23'73-23'68m s.n.m., visible fins la cota 23'43m s.n.m..			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	100
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA.

Foto 1: Zona de l'intervenció abans de l'obertura de la rasa.

Foto 2: Excavació de la rasa amb retroexcavadora.

Foto 3: Rasa oberta, on són visibles les argiles vermelles, U.E. 100.

Foto 4: U.E.100, argiles vermelles.

Foto 5: Excavació de la rasa a l'extrem oest.

Foto 6: U.ES. 100, (argiles vermelles), i 101, crosta calcària,(tortorà).

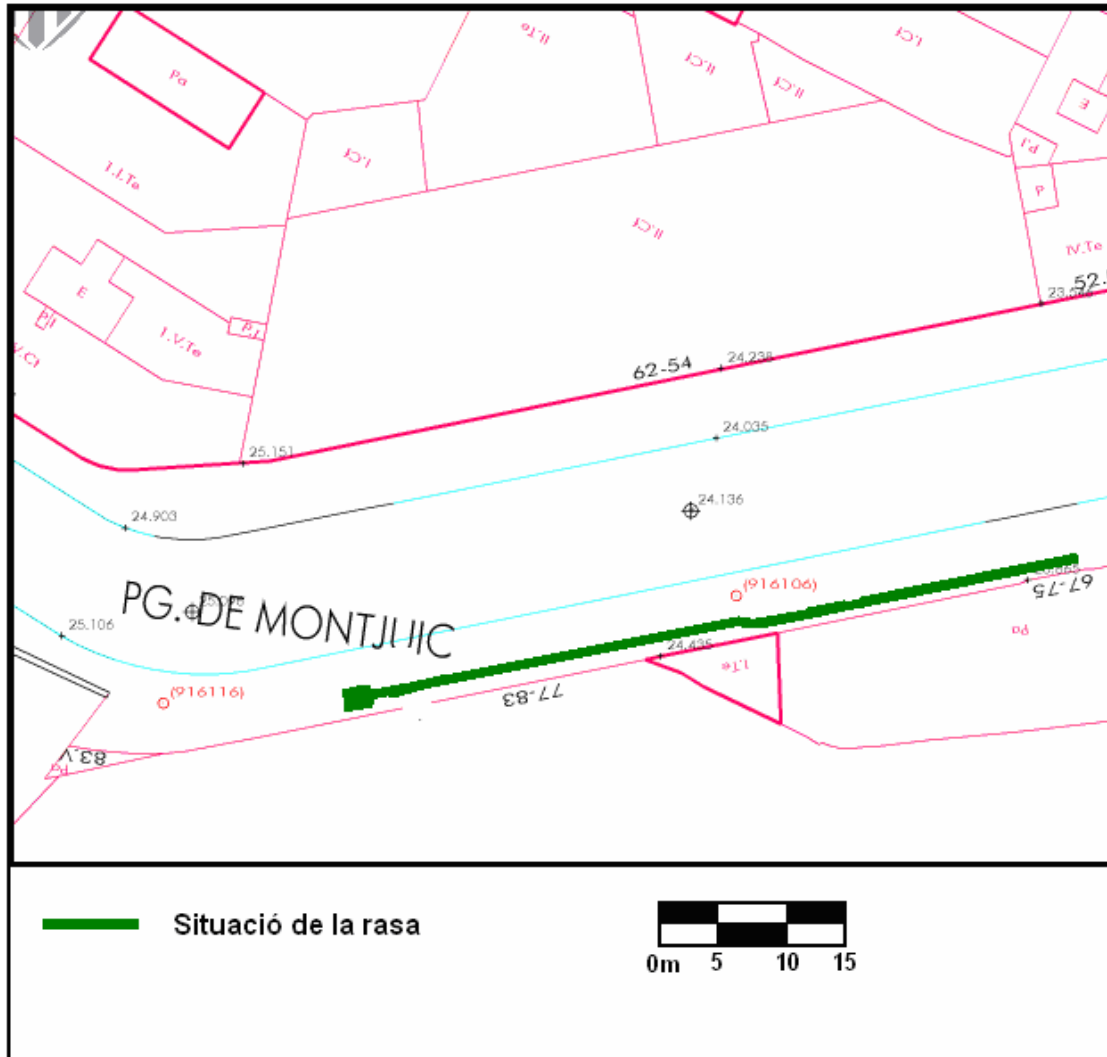

Foto 7: Detall U.E 101, crosta calcària.

DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

Plànol de situació de l'intervenció. Escala 1: 2.000.

Situació de la rasa.